

# تأثیر انتشار تصویرهای فاقد پوشش شرعی در شبکه‌های اجتماعی بر حجاب دختران نوجوان

فرزانه ابدالی تکلو<sup>۱</sup> - دکتر وریا حفیدی<sup>۲</sup>

## چکیده

هدف این پژوهش پیمایشی، بررسی تأثیر انتشار تصویرهای بدون پوشش شرعی در شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت حجاب دختران نوجوان شهر مشهد است. جامعه آماری دانش آموزان دبیرستانی هفت ناحیه آموزش و پرورش شهر مشهد است که با انتخاب یک دبیرستان از هر ناحیه صورت گرفت. تعداد کل اعضای جامعه تحقیق، ۳۳۸ نفر به دست آمد و با استفاده از جدول مورگان، تعداد اعضای نمونه ۱۸۰ نفر تعیین شد. نتایج پژوهش نشان داد که بیشتر دختران نوجوان در شبکه‌های اجتماعی حضور دارند و در گروه‌های گوناگون عضو هستند. میانگین باور و التزام عملی به پوشش اسلامی در سطح جامعه شرایط مناسبی دارد. این در حالی است که وضعیت باور و التزام به رعایت حجاب اسلامی در بین نوجوانان دختر در فضای مجازی کمتر از حد متوسط است. از میان انتشار تصویرهای بدون پوشش در فضای مجازی توسط خانواده، آشنایان و افراد مشهور، تأثیر انتشار تصویرهای بدون پوشش شرعی در شبکه‌های اجتماعی مجازی توسط افراد مشهور بیش از دیگر عوامل بود.

**کلید واژه‌ها:** حجاب اسلامی، شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی، الگوگیری نوجوانان، تصویرهای افراد مشهور.

۱- کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق، نویسنده مسئول farzaneh.takalou@gmail.com

۲- استادیار دانشگاه کردستان vhafidi@yhoo.com

دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۲۰ - پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۷

## مقدمه و بیان مسئله

بشر در طول حیات خود اعصار گوناگونی را پشت سر گذاشته و هر یک از آن‌ها را با الهام از تحول عظیم پدید آمده در آن عصر و گامی که رشد و تکامل بشری را رقم زده، نام‌گذاری کرده است؛ مانند: عصر آتش، عصر آهن و عصر حاضر که عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات نام گرفته است (جلال فراهانی، ۱۳۸۳: ۲۶۲). بدیهی است رفتار انسان‌ها در هر عصر متأثر از شرایط و مقتضیات آن عصر است و اداره جامعه انسانی نیازمند آشنایی با ابزارها، امکانات و شرایط آن عصر است. امروزه، رشد و گسترش تکنولوژی موجب افزایش ارتباط‌های غیرحضوری و تعامل افراد در بستر مجازی گردیده است. فضای مجازی، پدیده‌ای جدید است و تعریف‌های گوناگونی برای آن ارائه شده است. استفیک (Stefik) معتقد است فضای مجازی، یک شبکه گسترده جهانی است که شبکه‌های مختلف رایانه‌ای در اندازه‌های مختلف و حتی رایانه‌های شخصی را با استفاده از سخت افزارها و نرم افزارهای گوناگون و با قراردادهای ارتباطی به یکدیگر وصل می‌کند (استفیک، ۲۰۱۸: ۱۹۹۶). از دیدگاه بل (Bell) فضای مجازی فقط مجموعه‌ای از سخت افزارها نیست، بلکه مجموعه‌ای از تعاریف نمادین است که شبکه‌ای از عقاید و باورها را در قالب داد و ستد «بیت»، رد و بدل می‌کند. هر چند امکان نشر آزادانه اطلاعات در عرصه‌های گوناگون از مهم‌ترین ویژگی‌های فضای مجازی است که بر محور اصل آزادی انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، سبب رشد و محبوبیت روزافزونش شده است (بل، ۲۰۰۱: ۱۵۸)، اما مانند هر پدیده دیگری در کنار کارکردهای مثبت فراوان، امکان بروز مشکلات و آسیب‌های گسترده به واسطه فعالیت‌های نابهنجار در این محیط وجود دارد (اسماعیلی، ۱۳۹۱: ۲۸۹).

روابط مجازی، فرهنگ‌ها و سنت‌ها را تحت تأثیر قرار داده و جوامع سنتی را با نگرانی‌هایی روبه‌رو کرده است. در کشور ما نیز با ورود اینترنت و گسترش آن در سطح ابزارهای ارتباطی گوناگون، فضای مجازی به مکانی پررونق برای شکل‌گیری روابط متفاوت تبدیل شده است. از جمله ابزارهای فضاهاى مجازى که امروزه در بین مردم

گسترش یافته است، شبکه‌های اجتماعی هستند. شبکه‌های اجتماعی نسلی جدید از صفحه‌های اینترنتی هستند که براساس نیاز مخاطب طراحی شده‌اند. بنا بر تعریف بارنز، یک شبکه اجتماعی یک ساختار متمرکز اجتماعی است که از گره‌هایی اغلب به عنوان فرد یا سازمان، تشکیل شده است. این گره‌ها توسط یک یا چند نوع خاص از وابستگی به هم متصل می‌شوند. این وابستگی‌ها می‌تواند اشتراکات، علایق، ایده‌ها، تبادلات مالی، دوستی، خویشاوندی، تجاری، لینک‌های وب، مسافرت و... باشد. با ظهور وب ۲ در سال ۲۰۰۴ و تأکید آن بر تعامل کاربر با وب سایت‌ها برای تولید دانش و اطلاعات، سایت‌های شبکه اجتماعی نیز اهمیت ویژه‌ای یافتند. پس از ایجاد امکانات روزافزون در شبکه‌های اجتماعی عمومی، محبوبیت این شبکه‌ها در بین قشرهای گوناگون جامعه به ویژه جوان‌ترها، افزایش یافت (ثلوال<sup>۱</sup> و کوشا، ۱۳۸۹: ۲۰۰۷).

ساختارهای شبکه‌های اجتماعی بسیار پیچیده هستند. در تحلیل شبکه‌های اجتماعی، گره‌ها همان افراد درون شبکه‌ها هستند و رشته‌ها روابط میان آن‌هاست. افراد با ورود به این‌گونه فضاهای مجازی قدم به دنیای جدیدی می‌گذارند که نشئت گرفته و تأثیر پذیرفته از فضای واقعی بوده، متقابلاً بر رفتار افراد در فضای واقعی تأثیر می‌گذارد. مقوله‌ای که در این میان نگرانی‌هایی را به ویژه برای نسل جوان به همراه دارد، اباحی‌گری در فضای مجازی و قیدناپذیری افراد و به ویژه زنان در تعامل و ارتباط است. گسترش روزافزون انتشار تصویب‌های بدون پوشش شرعی از سوی زنان در فضای مجازی از جمله این نگرانی‌هاست که در جامعه‌های اسلامی یک نگرانی جدی و رفتار پرمخاطره محسوب می‌شود. این رفتار ناشایست ممکن است از سوی نسل جوان و ناآگاه که دنبال الگویابی هستند، مورد تقلید قرار گیرد. از این رو ضروری است، پیامدهای انتشار تصویب‌های بدون پوشش شرعی در فضای مجازی مورد پژوهش قرار گیرد. در این تحقیق برآنیم تا به این پرسش که انتشار تصویب‌های بدون پوشش شرعی تا چه میزان دیدگاه افراد

<sup>۱</sup> - Thelwall & Kousha

را در زمینه حجاب اسلامی در فضای واقعی تحت تأثیر قرار می‌دهد، پاسخ گوییم.

## سؤال‌های پژوهش

وضعیت حضور دختران نوجوان در فضای مجازی چگونه است؟

## فرضیه اصلی پژوهش

انتشار تصویرهای بدون پوشش شرعی در شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت حجاب نوجوانان دختر تأثیرگذار است.

## فرضیه‌های فرعی پژوهش

انتشار تصویرهای بدون پوشش شرعی توسط افراد خانواده در شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت حجاب نوجوانان دختر تأثیرگذار است.

انتشار تصویرهای بدون پوشش شرعی توسط آشنایان در شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت حجاب نوجوانان دختر تأثیرگذار است.

انتشار تصویرهای بدون پوشش شرعی توسط افراد مشهور در شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت حجاب نوجوانان دختر تأثیرگذار است.

## تعریف‌های مفهومی

انتشار تصویرهای بدون پوشش اسلامی: هرگونه تصویر شخصی که بدون پوشش مناسب اسلامی توسط خود شخص به صورت عمدی در شبکه‌های اجتماعی منتشر گردد.

افراد خانواده: افراد درجه یک و دو خانواده، شامل مادر، خواهران و بستگان سببی و نسبی.

آشنایان: افرادی که جامعه پژوهش با آن‌ها رابطه‌آشنایی دارند.  
افراد مشهور: افرادی از قبیل هنرپیشگان، ورزشکاران، نویسندگان و دیگر افراد مشهور در جامعه.

## پیشینه پژوهش

در پژوهش‌های انجام شده تا کنون پژوهشی که به‌طور دقیق با پژوهش ما یکسان باشد، دیده نشد. بیشتر پژوهش‌های انجام شده به بررسی عوامل مؤثر بر حجاب در محیط جامعه پرداخته‌اند و حجاب در فضای مجازی چندان مورد توجه پژوهشگران نبوده است.

## روش پژوهش

پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی - پیمایشی است. در این پژوهش، پژوهشگران به منظور جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده کردند. روایی پرسشنامه توسط چند تن از اساتید مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ، در یک جامعه محدود (۲۰ نفر) به دست آمد که عدد ۰/۸۴ بود و نشانگر مناسب بودن ضریب آلفای کرونباخ است. جامعه آماری این پژوهش همه دانش‌آموزان دبیرستان نوبت دوم در سطح شهر مشهد است. نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌ای در هفت ناحیه آموزش و پرورش شهر مشهد و با انتخاب یک دبیرستان از هر ناحیه انجام شد. تعداد کل اعضای جامعه تحقیق، ۳۳۸ نفر به دست آمد که با استفاده از جدول مورگان، تعداد اعضای نمونه ۱۸۰ نفر تعیین شد. براین اساس، تعداد ۱۸۰ نفر از دختران نوجوان به عنوان جامعه نمونه تحقیق انتخاب شدند. در نهایت ۱۵۸ پرسشنامه به صورت کامل پاسخ داده شد و مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از فنون آماری گوناگونی مانند شاخص‌های مرکزی و پراکندگی و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. البته قبل از به‌کارگیری آزمون‌های پارامتری با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف، نرمال بودن جامعه پژوهش مشخص گردید.

## تحلیل توصیفی گزینه‌های ابزار تحقیق

### توزیع سنی پاسخگویان

نخستین بخش مربوط به اطلاعات جمعیت‌شناختی یا عمومی پاسخگویان در ابزار تحقیق مربوط به توزیع سنی آنان است که نتایج حاصل از آن طی جدول ۱ گزارش شده است.

جدول ۱- توزیع سنی پاسخگویان

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
سن	۱۵۸	۱۶/۵	۶/۳	۲۱/۰	۵۲/۰

سن	تعداد	درصد
کمتر از ۱۴ سال	۱۸	۱۱
بین ۱۴ تا ۱۶ سال	۸۲	۵۲
بین ۱۶ تا ۱۸ سال	۵۳	۳۴
بیش از ۱۸ سال	۵	۳
جمع	۱۵۸	۱۰۰

از جدول فوق چنین برمی‌آید که میانگین سن افراد حدود ۱۶/۵ سال با انحراف معیار ۶/۳ سال است. همچنین بیشترین نسبت نمونه متعلق به افرادی با سن بین ۱۴ تا ۱۶ سال (با ۵۲ درصد) و کم‌ترین نسبت متعلق به افرادی با سن بیش از ۱۸ سال (با ۳ درصد) است.

پاسخگویان، در پاسخ به این سوال که وضعیت حجاب آن‌ها در خارج از منزل چگونه است، پاسخی را به شرح جدول ۲ اعلام کرده‌اند.

جدول ۲- وضعیت حضور پاسخگویان در جامعه

سطح تحصیلات	تعداد	درصد
چادر	۳۰	۱۹
مانتو و مقنعه	۲۳	۱۵
مانتو یا شال یا روسری	۸۳	۵۲
لباس های راحت	۲۲	۱۴
جمع	۱۵۸	۱۰۰

همان گونه که نتایج جدول ۲ نشان می دهد بیشتر پاسخگویان (۵۲ درصد) در خارج از منزل با پوشیدن مانتو و شال یا روسری، حجاب اسلامی را رعایت می کنند و تنها درصد کمی از پاسخگویان (۱۴ درصد) لباس های راحت را برای پوشش خارج از منزل برمی گزینند. تعداد ۳۰ نفر (۱۹ درصد) از پاسخگویان در محیط خارج از منزل از چادر و ۲۳ نفر (۱۵ درصد) از مانتو و مقنعه برای حجاب استفاده می کنند. برای تعیین میزان استفاده دانش آموزان از فضای مجازی، میزان استفاده آن ها از اینترنت و عضویت در شبکه های مجازی مورد ارزیابی قرار گرفت.

جدول ۳- وضعیت استفاده پاسخگویان از فضای مجازی

سطح تحصیلات	تعداد	درصد
استفاده از اینترنت	۱۲۱	۷۳
عضویت در شبکه های اجتماعی	۹۳	۵۹
عضویت در گروه ها و کانال ها	۸۹	۵۸
مدیر گروه یا کانال	۲۱	۱۴
جمع	۱۵۸	۱۰۰

همان‌گونه که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد بیشتر پاسخگویان (۷۳ درصد)، از اینترنت استفاده می‌کنند. از این میان بیشتر از نیمی (۵۲ درصد) در شبکه‌های اجتماعی و بیشترین آن‌ها (۵۸ درصد) در گروه‌ها و کانال‌های گوناگون عضو هستند. حتی بعضی از این نوجوانان (۱۴ درصد)، خود نسبت به تشکیل گروه یا کانال در شبکه‌های اجتماعی اقدام کرده‌اند.

در پاسخ به این سؤال که آیا تا کنون عکس بدون پوشش مناسب را در شبکه‌های اجتماعی نظیر اینستاگرام یا تلگرام، به عنوان عکس پروفایل، یا ارسال برای دوستان قرار داده‌اند، پاسخ‌هایی به شرح جدول ۴ ارائه شد.

جدول ۴- وضعیت انتشار تصاویر بدون پوشش اسلامی در فضای مجازی توسط پاسخگویان

انتشار تصاویر فاقد پوشش اسلامی		
درصد	تعداد	در فضای مجازی
۷۱	۱۱۳	بله
۲۹	۴۵	خیر
۱۰۰	۱۵۸	جمع

داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد، بیشتر پاسخگویان، ۱۱۳ نفر (۷۱ درصد) نسبت به انتشار تصاویر فاقد پوشش اسلامی در فضای مجازی اقدام کرده‌اند و فقط تعداد کمی، ۴۵ نفر (۲۹ درصد) از پاسخگویان اعلام کرده‌اند که تا کنون نسبت به انتشار تصاویر فاقد پوشش اسلامی در فضای مجازی اقدام نکرده‌اند.

از پاسخگویان سؤال شد که آیا به نظر آن‌ها قرار دادن عکس بدون حجاب اسلامی در شبکه‌های اجتماعی از نظر شرعی اشکال دارد؟ پاسخ به این سؤال در جدول ۵ نمایش داده شده است.



جدول ۵- باور به اشکال شرعی انتشار تصاویر فاقد پوشش در فضای مجازی توسط

پاسخگویان

درصد	تعداد	باور به اشکال شرعی انتشار تصاویر فاقد پوشش در فضای مجازی
۸۱	۱۲۸	خیر
۱۹	۳۰	بله
۱۰۰	۱۵۸	جمع

از داده‌های جدول ۵ چنین برمی آید که تعداد زیادی از پاسخگویان (۸۱ درصد) نسبت به اشکال شرعی انتشار تصاویر فاقد پوشش در فضای مجازی بی اطلاع هستند و آن را باور ندارند. این در حالی است که فقط تعداد کمی (۱۹ درصد) از پاسخگویان نسبت به اشکال شرعی انتشار تصاویر فاقد پوشش در فضای مجازی مطلع هستند.

پاسخ به فرضیات پژوهش

برای پاسخگویی به فرضیه نخست پژوهش، پاسخ‌های ارائه شده به پرسش‌های مرتبط از سؤال ۱ تا ۷ بررسی می‌شود که براساس طیف لیکرت برای هر سؤال حاصل می‌شود. نتایج این آزمون در جدول ۶ و ۵ نمایش داده شده است.

جدول ۶- میزان باور و التزام عملی به حجاب در جامعه در بین پاسخگویان

شاخص‌های آماری	تعداد	میانگین نمونه	انحراف معیار	حداقل	حد اکثر	دامنه تغییرات	میانگین فرضی	تفاوت بین دو نمونه	سطح معنی داری
باور و التزام به حجاب	۱۵۸	۷۱/۳۴	۳/۶۵	۴	۴۸	۲۴	۵۲	۲۰/۶۶	$P < ۰/۰۱$
میزان باور به حجاب در جامعه	۱۵۸	۶۸/۴۲	۷/۸۳	۱۴	۲۹	۳۴	۴۴	۲۳/۵۸	$P < ۰/۰۱$

همان گونه که در جدول ۶ نشان داده شده است، میانگین مقیاس (فرضی) باور به حجاب در جامعه (۵۲) است و این در حالی است که میانگین جامعه نمونه ۷۱/۳۴ است که از میانگین مقیاس بالاتر است. در مورد التزام عملی به حجاب در جامعه نیز

میانگین مقیاس (۴۴) است، اما میانگین به دست آمده از پاسخ جامعه نمونه (۶۸/۴۲) بیشتر از این مقدار است که نشان دهنده باور و التزام عملی نوجوانان به رعایت حجاب اسلامی در جامعه است.

شاخص‌های آماری	تعداد	میانگین نمونه	انحراف معیار	حد اقل	حد اکثر	دامنه تغییرات	میانگین فرضی	تفاوت بین دو نمونه	سطح معنی داری
باور و التزام به حجاب	۱۵۸	۲۸/۳۲	۵/۱۴	۱۸	۶۴	۴۱	۳۸	۱۵/۳۲	$P < ۰/۰۱$
میزان باور به حجاب در فضای مجازی	۱۵۸	۲۲/۳۴	۳/۴۲	۱۲	۳۹	۳۳	۳۵	۱۳/۳۴	$P < ۰/۰۱$

#### جدول ۷- میزان باور و التزام عملی به حجاب در فضای مجازی در بین پاسخگویان

همان‌گونه که در جدول نشان داده شده است میانگین مقیاس (فرضی) باور به حجاب در فضای مجازی (۳۸) است و این در حالی است که میانگین جامعه نمونه ۲۸/۳۲ است که از میانگین مقیاس کمتر است. در مورد التزام عملی به حجاب در فضای مجازی نیز میانگین مقیاس (۳۵) است، اما میانگین به دست آمده از پاسخ جامعه نمونه (۲۲/۳۴) بیشتر از این مقدار است که نشان دهنده باور و التزام عملی نوجوانان به رعایت حجاب اسلامی در جامعه است.

#### جدول ۸- میانگین و انحراف معیار میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی افراد خانواده در شبکه‌های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان

تعداد	میانگین	انحراف معیار
۱۵۸	۳/۱۶۵۲	۰/۲۴۵

جدول ۹- نتایج آزمون T برای رابطه میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی توسط افراد خانواده در شبکه‌های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان

آزمون T	انحراف میانگین	درجه آزادی	ضریب معنی داری
۴۲/۹۴۴	۱/۱۶۵۲	۱۵۷	۰/۰۰۵

برپایه داده‌های جدول شماره ۵، میانگین تأثیر انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی از سوی افراد خانواده بر نحوه حجاب از دیدگاه پاسخگویان ۳/۶۵۲ به دست آمد که سطح بالایی را نشان می‌دهد. در جدول ۳، رابطه میان انتشار تصاویر فاقد پوشش بر نحوه حجاب پاسخ‌گویان مورد آزمون قرار گرفت که در نتیجه آن، مقدار آماره آزمون  $42/944$  محاسبه شد که بیشتر از ضریب معنی‌داری  $0/005$  است و بنابراین می‌توان گفت که میان انتشار تصاویر فاقد پوشش از سوی افراد خانواده و پوشش پاسخگویان رابطه معنی‌دار و مثبتی وجود دارد.

**فرضیه ۲:** انتشار تصویرهای بدون پوشش شرعی توسط آشنایان در شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت حجاب نوجوانان دختر تأثیرگذار است.

برای پاسخگویی به فرضیه دوم پژوهش، به بررسی پاسخ‌های ارائه شده به پرسش‌های مرتبط از سوال ۸ تا ۱۵ پرداخته می‌شود که براساس طیف لیکرت برای هر سؤال حاصل می‌شود. نتایج این آزمون در جدول ۱۰ و ۱۱ نمایش داده شده است.

جدول ۱۰- میانگین و انحراف معیار میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی توسط آشنایان در

شبکه‌های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان

تعداد	میانگین	انحراف معیار
۱۵۸	۴/۶۲۵۹	۰/۲۳۶

جدول ۱۱- نتایج آزمون T برای رابطه میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی توسط آشنایان در

شبکه‌های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان

آزمون T	انحراف میانگین	درجه آزادی	ضریب معنی‌داری
۱۳/۰/۴۲	۰/۳۴۸۸۹	۱۵۷	۰/۰۰۵

برپایه داده‌های جدول شماره ۱۰، میانگین تأثیر انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی از سوی آشنایان بر چگونگی حجاب از دیدگاه پاسخگویان،  $4/6259$  به دست آمد که سطح بالایی را نشان می‌دهد. در جدول ۱۱، رابطه میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی

توسط آشنایان در شبکه‌های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان مورد آزمون قرار گرفت که در نتیجه آن، مقدار آماره آزمون ۱۳/۰۴۲ محاسبه شد که بیشتر از ضریب معنی‌داری ۰/۰۰۵ است و بنابراین می‌توان گفت که میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی توسط آشنایان در شبکه‌های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان رابطه معنی‌دار و مثبتی وجود دارد.

**فرضیه ۳:** انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی توسط افراد مشهور در شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت حجاب نوجوانان دختر تأثیرگذار است.

برای پاسخگویی به فرضیه سوم پژوهش، به بررسی پاسخ‌های ارائه شده به پرسش‌های مرتبط از سؤال ۱۵ تا ۲۰ پرداخته می‌شود که بر اساس طیف لیکرت برای هر سؤال حاصل می‌شود. نتایج این آزمون در جدول ۱۲ و ۱۳ نمایش داده شده است.

**جدول ۱۲- میانگین و انحراف معیار میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی توسط افراد مشهور در شبکه‌های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان**

تعداد	میانگین	انحراف معیار
۱۵۸	۳/۱۲۳۲	۰/۳۲۱

**جدول ۱۳- نتایج آزمون T برای رابطه میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی توسط افراد مشهور در شبکه‌های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان**

آزمون T	انحراف میانگین	درجه آزادی	ضریب معنی‌داری
۱۲/۲۸	۱/۱۵۲۲	۱۵۷	۰/۰۰۱

بر پایه داده‌های جدول شماره ۱۲، میانگین تأثیر انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی از سوی افراد مشهور بر نحوه حجاب از دیدگاه پاسخگویان، ۳/۱۲۳۲، به دست آمد که سطح بالائی را نشان می‌دهد. در جدول ۱۳ رابطه میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی توسط افراد مشهور در شبکه‌های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان مورد آزمون قرار گرفت که در نتیجه آن، مقدار آماره آزمون ۱۲/۲۸ محاسبه شد که بیشتر از

ضریب معنی داری ۰/۰۰۱ است و بنابراین می توان گفت که میان انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی توسط افراد مشهور در شبکه های اجتماعی و وضعیت حجاب پاسخگویان رابطه معنی دار و مثبتی وجود دارد.

## بحث و نتیجه گیری

میزان حضور دختران نوجوان در فضای مجاز و به ویژه شبکه های اجتماعی نشان می دهد که بیشتر آن ها به عضویت در شبکه های اجتماعی مبادرت می ورزند و در گروه ها و کانال های گوناگون عضو هستند. این نتایج با نتایج پژوهش ورکانی (۱۳۹۴) هم سوست. وی دریافت، دانش آموزان در شبکه های عضو هستند که کاربرد اصلی آن ها، چت و گفتگوست و بیشترین کاربران با موبایل وارد فضای مجازی می شوند که این نشان می دهد آن ها وقت زیادی را صرف حضور در فضای مجازی می کنند، چراکه دسترسی به اینترنت و شبکه های مجازی با وجود موبایل های هوشمند، در هر کجا و هر زمان امکان پذیر است. بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش، وضعیت حجاب دختران نوجوان در سطح جامعه بهتراز مقیاس فرضی است. این امر ناشی از اعتقاد و التزام جامعه به حجاب است. به عبارت دیگر، میانگین باور و التزام عملی به حجاب و پوشش اسلامی در سطح جامعه شرایط مناسبی دارد. این در حالی است که وضعیت باور و التزام به رعایت حجاب و پوشش اسلامی در بین نوجوانان دختر در فضای مجازی کمتر از حد متوسط است. از این رو می توان گفت حتی دخترانی که در سطح جامعه، پایبند به رعایت حجاب اسلامی هستند، در فضای مجازی آن چنان که باید به رعایت حجاب و پوشش اسلامی پایبند نیستند. در بین عوامل مطرح شده در فرضیات پژوهش به عنوان عوامل مؤثر بر حجاب دختران نوجوان، هر سه عامل (انتشار تصاویر فاقد پوشش در فضای مجازی توسط خانواده، آشنایان و افراد مشهور) تأثیر گذار بودند. البته تأثیر انتشار تصاویر فاقد پوشش شرعی در شبکه های اجتماعی مجازی توسط افراد مشهور بیش از دیگر عوامل بود. این نتایج با نتایج پژوهش حسینی (۱۳۸۹) که دریافت بین پوشش و آرایش بانوان تهرانی و مصرف رسانه ای آن ها رابطه وجود دارد، همسواست.

همچنین نتایج پژوهش شمس نجف آبادی (۱۳۹۲) نشان داد که چگونگی پوشش خانواده (مادر و خواهر)، گروه همسالان، وجود مراکز تجاری ناسالم و دفعات بازدید دختران دبیرستانی از پوشاک نامناسب موجود در بازار، بر چگونگی پوشش آن‌ها تأثیر دارد.

با توجه به نتایج به دست آمده از پژوهش، می‌توان گفت: فضای مجازی نیز مانند فضای واقعی و تکنولوژی‌های دیگر، آسیب‌های خاص خود را دارد و نظام دادن به آن نیازمند قانون‌گذاری قوی است و این مهم جز با تلاش فعالان عرصه حقوق محقق نخواهد شد. گسترش فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، امکانات و ظرفیت‌های بسیاری را به این فضاها افزوده است که نیاز به بازنگری دارد. راه حل ممکن، معقول و مقبول برای مدیریت تحولات موجود در فضای سایبر و از همه مهم‌تر شبکه‌های اجتماعی، قانونمند و ضابطه‌مند کردن بیشتر آن‌هاست. بر اساس تبصره ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی، می‌توان استفاده‌کنندگان از پوشش‌های غیراسلامی را که در معیار عمومی ظاهر می‌شوند مجازات کرد. این در حالی است که ظاهر شدن زنان در فضای مجازی بدون پوشش اسلامی که آثار مخرب آن به مراتب جدی‌تر است و بر پوشش نسل جوان تأثیر بیشتری دارد، مورد غفلت واقع شده است و فاقد نص صریح در قوانین کشوری است.

## پیشنهاد‌های پژوهش

بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی برای غلبه بر مشکل انتشار تصاویر فاقد حجاب اسلامی و تأثیر آن بر حجاب نوجوانان ارائه می‌شود.

۱. پیشنهاد می‌شود، قانون‌گذاران جمهوری اسلامی بر رعایت حجاب در فضای مجازی همانند رعایت حجاب در سطح جامعه اهتمام ورزیده، مصادیق قانونی حجاب در فضای مجازی را مشخص کنند.

۲. از آنجا که خانواده نقش اساسی در کنترل رفتارهای نوجوانان دارد، پیشنهاد می‌شود، از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی، برای افزایش سطح آگاهی خانواده‌ها

از فضای مجازی، برنامه‌های مؤثری تهیه و پخش کنند.

۳. از آنجا که یافته‌های پژوهش، بر تأثیر انتشار تصاویر بدون حجاب توسط افراد معروف بر حجاب نوجوانان تکیه دارد، پیشنهاد می‌شود، مجامع هنری و ورزشی نظارت بیشتری بر فعالیت‌های مجازی افراد تحت پوشش خود داشته باشند و به وضع قوانین و مقررات در این زمینه بپردازند.

## منابع

۱. اسماعیلی، محسن (۱۳۹۱)، *گفتارهایی در حقوق رسانه*، تهران، شهر.
۲. جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۸۳)، «پیشگیری از جرایم رایانه‌ای»، *مجله حقوقی دادگستری*، ۴۷(۲).
۳. حسینی، محمد (۱۳۸۹)، *بررسی ارتباط بین وضعیت پوشش و آرایش زنان تهرانی و مصرف رسانه‌ای آن‌ها*، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشکده صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
۴. شمس نجف آبادی، فاطمه (۱۳۹۲)، *تأثیر عوامل اجتماعی (خانواده، گروه همسالان و در ملا عام و منظر عام بودن) بر نحوه پوشش دختران دبیرستانی تهران*، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۵. ورکانی، محمد رضا (۱۳۹۴)، *بررسی تأثیر تربیتی-اخلاقی شبکه‌های اجتماعی بر دانش‌آموزان متوسطه یک (مطالعه موردی شهرستان شاهین شهر)*، پایان نامه کارشناسی ارشد، قم، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
۶. یعقوبی ملال، نیما، نصرت و کیان ریاحی نیا، «واکاوی نقش و کاربرد شبکه‌های اجتماعی برای دانشجویان»، *مجموعه مقالات همایش ملی شبکه‌های اجتماعی مجازی بستری برای آموزش و یادگیری*. تهران، ۲۲ اردیبهشت ۱۳۹۴، دانشگاه علامه طباطبائی.

1. Bell, David (2001), *An introduction to cyberculture*, USA, Routledge.
2. Stefik, M. (Ed.) (1996), *Internet Dreams: Archetypes, Myths, and Metaphors*, MIT Press, Cambridge.
3. Thelwall, Mike and Price, Liz. (2003). *Disciplinary Differences in Academic Web Presence- A Statistical Study of the UK. Libri*, 53, 242-243.